

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)

<https://doi.org/10.22067/pg.2021.69157.1027>

مقاله پژوهشی

بررسی وضعیت حکمروایی خوب شهری در کلانشهر تهران

سعید خاتم (دانش‌آموخته دکتری جغرافیای سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران)

saeidkhatam@yahoo.com

سیدعباس احمدی (استادیار جغرافیای سیاسی دانشگاه تهران، تهران، ایران، نویسنده مسئول)

abbas_ahmadi@ut.ac.ir

مهناز خاتم (دانش‌آموخته دکتری گروه مدیریت، واحد سیرجان، دانشگاه آزاد اسلامی، سیرجان، ایران)

mahnazkhatam@yahoo.com

صص ۲۴-۱

چکیده

طی چند دهه اخیر پیوندهای اجتماعی، اقتصادی و سیاسی درون شهرها با تغییرات اساسی روبرو بوده است. حکمروایی شهری فرایندی است که بر اساس کشش متقابل میان سازمان‌ها و نهادهای رسمی اداره شهر از یک طرف و نهادهای غیررسمی جامعه مدنی یا عرصه عمومی از طرف دیگر شکل می‌گیرد. هدف اصلی این مقاله بررسی وضعیت حکمروایی خوب شهری در کلانشهر تهران و مطالعه اداره بهتر سرزمین و قلمرو و عرضه خدمات بهتر و بیشتر به شهروندان است. روش تحقیق این مقاله کمی - کیفی است. در این مطالعه با استفاده از شش شاخص از شاخص‌های حکمروایی خوب شهری با عنوان، مشارکت، اثربخشی و کارایی، عدالت، شفافیت، قانون‌مندی و مسئولیت‌پذیری در محدوده مورد مطالعه از طریق آزمون T تک‌نمونه‌ای موردسنجش قرار گرفت. جامعه آماری تحقیق شهروندان ۱۴ منطقه از مناطق ۲۲ گانه شهر تهران و حجم نمونه ۳۷۰ نفر که به روش تصادفی و با استفاده از فرمول کوکران انتخاب شده‌اند. نتایج حاصل از آزمون حاکی از آن است که مدیریت شهری در محدوده مورد مطالعه (چهارده منطقه تهران) با اصول حکمروایی خوب شهری منطبق نبوده و با توجه به شش شاخص مذکور از وضعیت مناسبی برخوردار نیست به صورتی که هر کدام از این شاخص‌های حکمروایی خوب شهری کمتر از مقدار متوسط میانگین رتبه‌هاست. بنابراین می‌توان گفت که مدیریت ناکارآمد، متمرکز و از بالا به پایین باعث عدم توجه به برنامه‌های بلندمدت و استراتژیک، ضعف ساختار و جایگاه شورای اسلامی شهر و عملیاتی نشدن شوراهای محلی و مشارکت ندادن شهروندان در اداره امور شهر می‌شود. **واژگان کلیدی:** سازمان‌دهی سیاسی فضا، حکمروایی خوب شهری، توسعه شهری، کلانشهر تهران.

۱. مقدمه

شهر به‌عنوان یک منبع توسعه مطرح است و جایگاه مدیریت شهری در روند توسعه شهر و بهبود سکونتگاه‌های شهری نقش بسیار مهم و تعیین‌کننده دارد (Eyoazu & Varzavian, 2019: 176). شهرنشینی امروزه یکی از چالش‌های اساسی است که بیشترین میزان آن در کشورهای آسیا، آفریقا و آمریکای لاتین بوده و سالانه تا ۶۰ میلیون نفر به جمعیت شهرنشین این مناطق افزوده می‌شود (Stephens & Satterthwaite, 2008: 300) در کنار مشکلات پیش روی گسترش شهرنشینی و رشد نابرابر شهرنشینی در مناطق مختلف (Harvey, 1985: 78).

برخی از صاحب‌نظران همچون گلاسر بر اهمیت رشد شهرها در توسعه اقتصادی آن‌ها و کشورها تأکید دارند (Glaeser, 2011: 170). از طرف دیگر رشد روزافزون جمعیت شهری، شهری‌شدن جوامع، جهانی‌شدن و ضرورت پاسخگویی و شهروندمداری، مدیریت شهرها به‌ویژه سازمان‌دهی سیاسی فضا در کلان‌شهرها را با چالش‌های عدیده‌ای مواجه ساخته و مدیران و تصمیم‌گیران شهری را به‌سوی بهره‌گیری از روش‌های مطلوب در زمینه مدیریت شهری سوق داده است (Hosseini, 2017: 51). طی چند دهه اخیر پیوندهای اجتماعی، اقتصادی و سیاسی درون شهرها با تغییرات اساسی روبرو بوده است. هم‌اکنون کلان‌شهرها به‌شدت رشد یافته‌اند و مسائل و مشکلات آن‌ها هم از نظر تعداد و هم از نظر شدت افزایش پیدا کرده‌اند (Wood, 2006: 337) به نظر نلسون و ویکستروم (۲۰۰۲) و پاگانو^۱ (۱۹۹۹) عمده‌ترین محدودیت حکومت کلان‌شهری، تعداد زیاد توافقات بین‌حکومتی شامل خدمات نگهداری سیستم‌ها به‌جای خدمات شیوه زندگی است که برای سلامت اقتصادی و اجتماعی نواحی کلان‌شهری مهم‌تر فرض می‌شوند. در بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته و حتی در تعدادی از جوامع در حال توسعه البته با شدت و شفافیت کمتر، امور محلی و مدیریت شهری یک رده حکومتی ویژه و نسبتاً مستقل در کل نظام حکومتی محسوب می‌شود. اما در ایران سیستم مدیریت شهری نه‌تنها به‌عنوان یک سطح و رده فضایی مستقل مدیریتی محسوب نمی‌شود بلکه کاملاً وابسته و تحت نظارت دولت مرکزی و واحدهای تابعه آن قرار دارد (Azizi, et al, 2013: 6) مدیریت شهری را می‌توان سازمان فراگیر و دربرگیرنده اجزای رسمی و غیررسمی مؤثر و کارآمد دانست که در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، کالبدی حیات شهر تأثیر دارند و با ماهیت چند عملکردی در حوزه سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و اجرا بر آن هستند تا به اداره هدایت، کنترل و توسعه همه‌جانبه پایدار شهر بپردازند و افزایش کیفیت زندگی شهروندان و رفاه آنان را محقق گردانند (Hossiniyan & Rafiyan, 2012: 16).

حکروایی شهری فرایندی است که بر اساس کنش متقابل میان سازمان‌ها و نهادهای رسمی اداره شهر از یک‌طرف و نهادهای غیررسمی جامعه مدنی یا عرصه عمومی از طرف دیگر شکل می‌گیرد. مشارکت نهادهای غیررسمی و تقویت عرصه عمومی اداره شهر می‌تواند به سازگاری منافع گوناگون و در نتیجه به پایداری توسعه شهری منجر شود سازمان ملل

1 Nelson Wikstrom, Pagano

متحد اصول و شاخص‌های حکمروایی شهری را ۱۰ شاخص بیان کرده است: ۱- مشارکت ۲- قانون‌مندی ۳- شفافیت ۴- پاسخگویی ۵- جهت‌گیری توافقی ۶- عدالت ۷- اثربخشی و کارایی ۸- مسئولیت‌پذیری ۹- عینیت راهبردی ۱۰- تمرکززدایی (Barakpour, 2012: 191). فرایند سازمان‌دهی سیاسی فضا بحثی تخصصی در جغرافیای سیاسی است. هدف از انجام این فرایند، اداره بهتر سرزمین و قلمرو و عرضه خدمات بهتر و بیشتر به شهروندان است. این امر نوعی تمرکززدایی در اداره امور است که باعث افزایش توسعه انسانی و عامل برابری و تحقق عدالت اجتماعی- سیاسی می‌شود. همچنین در لابه‌لای برنامه‌های تدوین شده یکی از فاکتورهای اساسی برای اجرای برنامه‌ها و رسیدن به توسعه پایدار حکمروایی خوب و نوع مدیریت باید مورد توجه باشد تا بتوان برنامه‌ریزی از بالا به پایین را معکوس کرده و مردم را در تعیین سرنوشت خود سهیم کرده و از پیچیدن نسخه‌های مشترک اجتناب نمود. بررسی نابرابری و چگونگی پراکنش فضایی آن در محدوده‌های جغرافیایی مختلف، در سال‌های اخیر مورد اقبال برنامه‌ریزان و سیاست‌مداران قرار گرفته است. به گونه‌ای که شماری از جغرافیدانان معروف، هدف بنیادی جغرافیا را مطالعه نابرابری‌ها و تبعیض‌ها دانسته‌اند (Ghanbari, 2012: 138). سازمان‌دهی سیاسی فضا از اهم مسائلی است که یک کشور در حال رشد باید برای انجام برنامه‌ریزی‌های اجتماعی و اقتصادی و اداره بهتر سرزمین و بهره‌برداری بیشتر به آن توجه کند (Rahnema & Ahmadipoor, 2004: 35). مدیریت فضا یک عمل چندبعدی است که عوامل اجتماعی، سیاسی، روان‌شناختی، مردم‌شناختی و تکنولوژیکی را در برمی‌گیرد و برگزیده، حال و آینده تأکید می‌کند (Ghanbari, 2012: 77). بنابراین برنامه‌ریزی فضایی یا سازمان‌دهی فضایی روندی است برای بهره‌ور سازی و آرایش منطقی، حفظ تعادل، توازن و هماهنگی بین جمعیت و تأسیسات اقتصادی ایجاد شده در فضای جغرافیایی و جلوگیری از بروز عدم تعادل و بازتاب‌های تخریبی و منفی در فضای سرزمین. موضوع سازمان‌دهی فضایی در مقیاس‌های مختلف ملی، منطقه‌ای، ناحیه‌ای و محلی مورد توجه است. در هر یک از سطوح مذکور دستیابی به الگوی مناسب فضایی که در آن سطوح مختلف سکونتگاهی بتوانند در قالب یک نظام سلسله‌مراتبی کارآمد در ارتباط متقابل باهم قرار گیرند، مورد نظر است. هر چه یک واحد سیاسی از مدیریت یکپارچه‌تری برخوردار باشد و موازی‌کاری‌ها، تضاد نیروهای مدیریتی، تشتت آراء و تناقض‌های اجرایی و عملیاتی از میان برود، کارکرد اجتماعی مدیریت بسیار افزایش خواهد یافت (YahyaPoor & Waqra Beigi, 2016: 154).

نوع نظام اداری و مدیریتی در واحدهای سیاسی مختلف با توسعه پایدار رابطه معناداری دارد. در این راستا سازمان‌دهی فضایی و تقسیم سرزمین به واحدهای جغرافیایی از نظر کمی و کیفی، به منظور اداره بهتر که با شرایط جدید سازگاری داشته باشد در دستور کار دولت‌ها قرار گرفته است (Etaat & Mousavi, 2011: 3). سطح اختیارات و قدرت تصمیم‌گیری و کارکرد سیاسی واحدهای تقسیمات درون کشور تابع نوع دولت و سیستم سیاسی در سطح ملی می‌باشد (Hafeznia, 2005: 32). ناحیه‌بندی سیاسی سرزمینی که مدخلی برای سازمان‌دهی سیاسی فضای سرزمینی است در

جهت افزایش مشارکت مردم در مدیریت مناطق امری ضروری تلقی می‌گردد. (Ahmadipour & Mansouriyan, 2012:85). در این بین تعیین مرز واحدهای اداری - سیاسی از یک سو و تعیین مرکزیت این واحدها از سوی دیگر دو لبه حساس تقسیم‌بندی فضا هستند (Portaheeri et al, 2012:30) به عبارتی، مرکزیت، مجاورت و مرزهای واحد اداری و سیاسی سه پارامتر اصلی در تقسیم‌بندی فضا به شمار می‌روند (Ameli, 2011:2). منظور از ناحیه‌بندی سیاسی تقسیم بهینه سرزمین ملی به واحدهای متمایز سیاسی بر اساس ملاک‌های معین می‌باشد. بر این اساس در بسیاری از کشورها از جمله ایران، شاخص‌های تقسیم‌کننده سرزمین همواره متأثر از قانون و ملاک‌های شناخته‌شده نبوده است (Karimipour, 2003:10). ساختار سیاسی فضا بیانگر ماهیت و نحوه استقرار عناصر کالبدی در ابعاد فضایی کشور است (Hafeznia, 2005:282). تحقق اهداف مدیریت مطلوب مستلزم این است که نظام مدیریت شهری مسئول اداره و هدایت تمام فضای جغرافیایی و عملکردهای شهری باشد و به این لحاظ باید تمام عناصر و سازمان‌های ذی‌ربط و تمام محدوده شهر را تحت نظارت داشته باشد. از این رو شهر به‌عنوان کلیتی یکپارچه و به هم پیوسته به سازمانی متشکل و مقتدر با مدیریتی یکپارچه و کارآمد نیازمند است (Ali Khane et al, 2015:128). کلان‌شهر تهران توسط ۲۵ سازمان دولتی و غیردولتی اداره می‌گردد که هر یک از این سازمان‌ها و نهادها، قوانین و مقررات خاص خود را دارند. با وجود رشد بی‌رویه و قارچ‌گونه کلان‌شهر تهران، به جرأت می‌توان گفت سیستم مدیریتی حاکم بر این منطقه کلان‌شهری رشد چندانی ننموده و حتی با افزایش نهادهای متولی این شهر، سطح خدمات ارائه‌شده تنزل نموده است. به بیانی بهتر، به نظر می‌رسد کلان‌شهر تهران یک شهر تفکیک‌شده به تعدادی قلمرو است (تفرق سیاسی) که در هر قلمرو نیز نهادهای مختلفی مشغول به فعالیت در زمینه اداره امور شهر هستند (تفرق عملکردی) و این نهادها و سازمان‌ها هیچ‌گونه برنامه‌ریزی، طرح و استراتژی واحدی به‌عنوان ابزار کار برای انجام وظایف و مسئولیت‌های خود ندارند. (Azizi, et al, 2013:6) بر این اساس در این مقاله به دنبال این هستیم که با توجه به شش شاخص حکمروایی خوب شهری به بررسی وضعیت مدیریت شهری در کلان‌شهر تهران بپردازیم.

۲. پیشینه تحقیق

۱.۲. پیشینه پژوهش خارجی

نام نویسنده	عنوان کتاب یا مقاله	تاریخ انتشار	چکیده محتوایی پژوهش
ماجوری ^۱ و همکاران	شیوه‌های مجاز ژئوانرژی در شهرداری‌های فنلاندی و چالش‌های حکمروایی خوب	۲۰۲۰	به بررسی تأسیسات انرژی‌های تجدیدپذیر در فنلاند پرداخته‌اند و دریافته‌اند که شیوه‌های مناسب و مجاز می‌بایست با اهداف برنامه‌ریزی سیاست انرژی برقرار شود.
اومری و مبروک ^۲	حکمروایی خوب با اهداف توسعه پایدار	۲۰۲۰	به بررسی کارایی حکمروایی خوب در بازتوازن اقتصادی، زیست‌محیطی و مؤلفه‌های اجتماعی توسعه پایدار پرداخته‌اند. در این تحقیق حکمروایی اقتصادی، سیاسی و سازمانی خوب به‌عنوان متغیرهای وابسته در نظر گرفته شده‌اند که تأثیر آن در بازه زمانی ۲۰۱۴-۱۹۹۶ بر روی اقتصادهای MENA مورد بررسی قرار گرفته است.
اسکریبانو ^۳ و همکاران	اتحادیه اروپا و حکمروایی خوب در حوزه منابع انرژی	۲۰۲۰	به بررسی حکمروایی خوب در زمینه منابع انرژی و نقش آن در توسعه کشورهای تولیدکننده نفت و گاز و در نهایت تأثیر آن بر اتحادیه اروپا پرداخته‌اند. آن‌ها در این مقاله نقش اتحادیه اروپا در بهبود حکمروایی منابع انرژی را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که واردات گاز و نفت اتحادیه اروپا تحت تأثیر سیاست‌های بهبود شفافیت و حکمروایی خوب منابع در بخش نفت و گاز قرار داشته است.
دتوتو ^۴ و همکاران	آیا حکمروایی خوب باعث جذب توریست می‌شود؟	۲۰۲۰	با استفاده از روش داده‌های پل دینامیک به نقش حکمروایی خوب در تبیین تفاوت‌های عملکردهای گردشگری کشورهای مختلف پرداخته‌اند.
نیکولاس تارلینگ ^۵	فساد و حکمروایی خوب در آسیا	۲۰۰۷	به بررسی ماهیت فساد در آسیا و جنوب شرق آسیا پرداخته و شیوه‌های محدودکننده و در نهایت حذف‌کننده فساد در سطح ملی و بین‌المللی را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است.
اسمیت ^۶	حکمروایی خوب و توسعه	۲۰۰۷	به بررسی پیامدهای حکمروایی خوب در زمینه توسعه در کشورهای جدیداً دموکراتیزه شده پرداخته است. این کتاب به بررسی دستورالعمل حکمروایی خوب می‌پردازد و دیدگاه سازمان‌های بین‌المللی توسعه را مورد بررسی قرار می‌دهد و در نهایت نقشی که علوم سیاسی می‌تواند در فهم هر بعد از حکمروایی ایفا کند را تحلیل می‌کند.
ادینک ^۷	حکمروایی خوب: مفهوم و بستر	۲۰۱۹	به بررسی ایجاد، توسعه و تأثیر مفهوم حکمروایی خوب می‌پردازد. وی استدلال

1 Majuri

2 Omri, Mabrouk

3 Escribano

4 Detotto

5 Nicholas Terling

6 Smith

7 Addink

نام نویسنده	عنوان کتاب یا مقاله	تاریخ انتشار	چکیده محتوای پژوهش
			می‌کند که همراه با ایده‌های حکومت قانون و دموکراسی، حکمروایی خوب به‌عنوان سومین سنگ‌بنای مفهومی دولت مدرن عمل می‌کند. به اعتقاد وی حکمروایی خوب را می‌توان به‌عنوان مفهومی چندسطحی دانست که تحت تأثیر پیشرفت‌های حقوقی منطقه‌ای و بین‌المللی قرار دارد در حالی که ریشه در حقوق اجرایی ملی دارد.

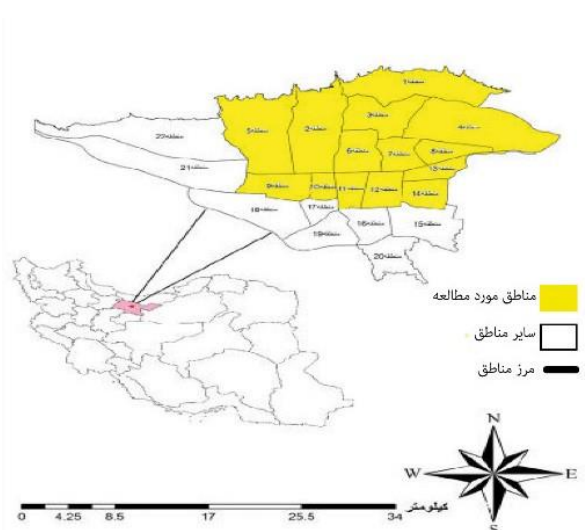
۲.۲. پیشینه پژوهش داخلی

نام نویسنده	عنوان کتاب یا مقاله	تاریخ انتشار	چکیده محتوای پژوهش
تقوایی و تاجدار	درآمدی بر حکمروایی خوب شهری - رویکردی تحلیلی	۱۳۸۸	به بررسی و تحلیل مفاهیم و اصول مرتبط با حکمروایی خوب شهری و بررسی نمونه‌ای از تجارت داخلی مرتبط با این رویکرد پرداخته‌اند و تأکید دارند که باوجود ساختاری شدن پاره‌ای از مشکلات مدیریت شهری در ایران، تبیین صحیح، نهادینه‌سازی و نگاه راهبردی به موضوع حکمروایی خوب شهری، کمک می‌کند تا مدیریت پایدار شهری به‌سرعت و امیدواری بیشتری در شهرهای ایران شکل گیرد.
اسماعیل‌زاده و صرافانی	جایگاه حکمروایی خوب برنامه‌ریزی شهری طرح متروی تهران	۱۳۸۵	کلیدی در مورد تاریخچه مترو ارائه شده است. سپس مصاحبه‌ای با مسئولان مترو و افراد ساکن در یکی از ایستگاه‌های مترو (ایستگاه امام خمینی تهران) در زمینه مشارکت مردم در طرح یادشده و میزان رعایت اصول حکمروایی خوب از طرف مسئولان صورت گرفته است. نتیجه کلی از این تحقیق این بوده که در طرح یادشده، برنامه‌ریزی برای مردم بوده است و نه برنامه‌ریزی با مردم.
آخوندی و برک‌پور	راهبردهای استقرار نظام حکمروایی در منطقه کلان‌شهری تهران	۱۳۸۹	این مقاله به‌طور خاص بر راهبردهای منطقه‌گرایی کلان‌شهری در تهران به‌منظور کاستن از اثرات سوء تفرق سیاسی در آن متمرکز است. در این مقاله از ارائه یک مدل حکومت منطقه‌ای مشخص به دلیل موانع اجرایی آن در زمینه قانونی و سازمانی کشور پرہیز شده و به‌جای آن مجموعه‌ای از راهبردهای گام‌به‌گام پیشنهادشده است تا از این طریق بتوان امکان تحقق منطقه‌گرایی در تهران را افزایش داد.
اسماعیل‌زاده و همکاران	فراتحلیلی بر پژوهش‌های حوزه حکمروایی شهری در ایران	۱۳۹۵	به این نتیجه دست‌یافته‌اند که پژوهش‌های حوزه حکمروایی شهری که با روش -شناختی توصیفی آغاز شده، اغلب از نظر ماهیت در رده پژوهش‌های توسعه‌ای و کاربردی بوده و همین امر این پژوهش‌ها را به نظر به‌آزمایی رهنمون کرده است.
فیروزی و علیزاده	تحلیل و پیش‌بینی تحقق رویکرد حکمروایی شهری در مدیریت شهری اهواز	۱۳۹۶	نتایج آن‌ها نشان می‌دهد که شاخص شفافیت با مقدار ویژه ۱/۰۹ و میزان اختلاف از میانگین مبنای پایین ۱/۴۱- دارای شرایط نامناسب و متقابلاً از اولویت بیشتری برای بهبود وضعیت در فرایند مدیریت شهری اهواز از دیدگاه شهروندان می‌باشد.

با توجه به مباحثی که در پیشینه تحقیق ذکر شد این تحقیق به دنبال آن است تا با بررسی چهارده منطقه از مناطق ۲۲ گانه شهر تهران به بررسی وضعیت حکمروایی خوب شهری در کلان شهر تهران بپردازد. در واقع یکی از تفاوت های بارز این پژوهش با سایر تحقیقات این حوزه، بررسی منطقه ای حکمروایی خوب شهری در قالب چهارده منطقه شهری تهران می باشد.

۳. منطقه مورد مطالعه

در این تحقیق با توجه به اهداف و روش تحقیق که در ادامه تبیین خواهد گردید ۱۴ منطقه از مناطق ۲۲ گانه کلانشهر تهران برای مطالعه موردی مدنظر قرار گرفته است. این مناطق شامل مناطق یک تا چهارده شهر تهران است که در شکل شماره یک تفکیک و مشخص شده است. مناطق مورد نظر تقریباً تقیکی از مناطق شمالی و مرکزی کلانشهر تهران هستند که برای این مطالعه انتخاب شده اند.

شکل ۱. مناطق ۱۴ گانه مورد مطالعه شهر تهران

Source (Authors, 2020)

۴. روش تحقیق

با توجه به مؤلفه های مورد بررسی و ماهیت کاربردی پژوهش، روش این پژوهش توصیفی - تحلیلی می باشد. این تحقیق در سال ۱۳۹۹ به انجام رسیده است. داده ها و اطلاعات مورد نیاز پژوهش به دو شیوه کتابخانه ای (کتاب، آمارنامه و ...) و میدانی (پرسشنامه) گردآوری شده است. اخذ داده های مورد نیاز به صورت پیمایشی بوده و با استفاده از تنظیم و تکمیل پرسشنامه انجام گرفته است. علاوه بر این به منظور تقویت پایه های نظری از مطالعات اسنادی نیز بهره گرفته شد. جامعه

آماري تحقيق مردم ۱۴ منطقه از مناطق ۲۲ گانه شهر تهران و حجم نمونه ۳۷۰ نفر که به روش تصادفی و با استفاده از فرمول کوکران انتخاب شده‌اند. برای پایایی پرسشنامه که به دقت، اعتمادپذیری و ثبات نتایج آزمون اشاره می‌کند از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است که مقدار محاسبه شده ۰/۸۶ به دست آمده است. به منظور سنجش ۱۴ منطقه شهر تهران به لحاظ شاخص‌های حکمروایی خوب شهری شش شاخص مشارکت، اثربخشی و کارایی، مسئولیت و پاسخگویی، شفافیت، قانونمندی و شاخص عدالت که از نظر اکثر محققان از مهم‌ترین و اثرگذارترین معیارها و ویژگی‌های حکمروایی خوب شهری که قابلیت اندازه‌گیری و سنجش را نیز دارند انتخاب شده و در این مقاله این شش شاخص مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. تحلیل داده‌های حاصله به صورت کمی و با استفاده از آزمون T-Test صورت گرفته است. آزمون میانگین یک جامعه بر مبنای توزیع T، یک آزمون پارامتری است که در آن به این موضوع پرداخته می‌شود که میانگین یک جامعه به چه میزان از یک مقدار ثابت بیشتر و یا کمتر است.

جدول ۱. جامعه آماری تحقیق در چهارده منطقه تهران؛ ۱۳۹۹

منطقه	فراوانی	درصد
منطقه یک	۱۵	۳/۸
منطقه دو	۱۹	۴/۸
منطقه سه	۲۵	۷/۵
منطقه چهار	۲۵	۷/۵
منطقه پنج	۱۵	۳/۸
منطقه شش	۱۷	۴/۳
منطقه هفت	۳۴	۸/۶
منطقه هشت	۲۰	۶/۳
منطقه نه	۵۵	۱۵/۱
منطقه ده	۴۵	۱۳/۶
منطقه یازده	۲۰	۶/۳
منطقه دوازده	۳۵	۱۱/۱
منطقه سیزده	۲۶	۶/۷
منطقه چهارده	۲۰	۶/۳
جمع	۳۷۱	۱۰۰

۵. مبانی نظری

۱. ۵. سازمان‌دهی سیاسی فضا

از دیدگاه سازمان‌دهی سیاسی فضا که به هدف سهولت در خدمات‌رسانی و اداره بهتر سرزمین شکل می‌گیرد می‌توان تعریف‌های متفاوتی را ارائه کرد. مفهوم مدیریت سیاسی فضا و سازمان‌دهی سیاسی فضا فرایندی مستقل در هر کشور برای مدیریت سرزمین و اداره بهینه امور و ایجاد حداکثر کارایی در ارائه خدمات بوده که تحت عنوان تقسیمات سیاسی فضا نامیده می‌شود (MirHaidar, 1996:25). هر ساختار سیاسی که در قالب یک کشور تجلی می‌یابد برای رسیدن به اهداف خود به سازوکارهایی نیازمند است که علاوه بر متناسب بودن با ساختار فضایی می‌بایست متناسب با تحولات زمانی از دینامیسم کافی نیز برخوردار باشد، لذا حکومت، مجموعه‌ای اجرایی، سیاسی و نظامی است (Skocpol, 2014:30) که کارکردهای ویژه‌ای برای آن متصور است (Short, 2013:115). تخصص‌گرایی در مدیریت سیاسی فضایی همراه با دگرگونی‌های اجتماعی و اقتصادی جوامع و به‌طور کل با پیچیدگی‌های فرهنگی جوامع ارتباط مستقیم دارد و حتی از آن به‌عنوان عاملی اساسی در اقتصاد سیاسی کشورهای پیشرفته یاد می‌شود (Peregrine, 2006:8). در بسیاری از تعاریف تقسیم‌بندی فضایی برای ارائه خدمات بیشتر به شهروندان و اداره بهتر سرزمین و قلمرو همان مدیریت سرزمین یا سازمان‌دهی سیاسی تلقی می‌گردد (Hafeznia, 2005:369). در این معنا سازمان‌دهی سیاسی فضا تقسیم پهنه جغرافیایی یک کشور به مناطق مختلف از طریق استقرار مرزهای قراردادی و نیز تأمین بستر لازم برای رشد متوازن و جلوگیری از رشد ناتوازن تعریف می‌شود (Ahmadipour & Mansouriyan, 2012:27) از طرفی دیگر در یک تعریف کلی‌تر، سازمان سیاسی فضا به بخشی از سطح زمین اطلاق می‌شود که توسط مرز محدود شده و به‌منظور ایفای نقش‌های سیاسی سازمان‌دهی شده باشد؛ درواقع سازمان‌دهی سیاسی فضا چگونگی ساخت تعامل فضایی انسان را به‌منظور ایفای نقش‌های سیاسی نشان می‌دهد (Hoshyar, 2001:11). سازمان‌دهی فضایی رابطه تنگاتنگی با الگوهای رشد و توسعه اقتصادی از یک‌سو و الگوهای کالبدی فضایی از سوی دیگر دارد. این سازمان‌دهی با دو هدف بهینه کردن مکان‌ها و بهینه کردن کارکردها و فعالیت‌ها صورت می‌پذیرد (Ebrahimzadeh, 2008:36).

۲. ۵. حکمروایی خوب

واژه انگلیسی حکمروایی دارای ریشه‌ای لاتین و یونانی به معنی کنترل، هدایت و دستکاری است. معنای حکمروایی تا مدت‌ها با کلمه حکومت همپوشانی داشت و عمدتاً برای اشاره به فعالیت‌های اداری و سیاسی مربوط به امور عمومی ملی مورد استفاده قرار می‌گرفت (Keping, 2018:1). با این حال در دهه ۱۹۹۰، دانشمندان علوم سیاسی و اقتصاددانان غربی معنای جدیدی به آن دادند. از آن زمان به بعد، این واژه از معنای سنتی خود فاصله گرفت و از معنای واژه حکومت کاملاً فاصله گرفت. این واژه در میان سایر مردمان اروپایی نیز مشترک است و به‌طور گسترده در محیط‌های اجتماعی و اقتصادی

مورد استفاده قرار می‌گیرد (Pippidi, 2015: 21) بانک جهانی هنگام تلاش برای جمع‌بندی آنچه در سال ۱۹۸۹ در آفریقا اتفاق می‌افتاد برای اولین بار از اصطلاح «بحران در حکمروایی» استفاده کرد. از آن زمان به بعد، حکمروایی به‌عنوان یک واژه به‌طور گسترده در مطالعات توسعه سیاسی به‌ویژه برای توصیف وضعیت سیاسی کشورهای پسااستعماری و در حال توسعه مورد استفاده قرار گرفته است (Smith, 2007: 11).

واژه حکمروایی به‌طور کلی به سنت‌ها و نهادهایی اشاره دارد که نحوه اعمال اقتدار در یک کشور را تعیین می‌کنند، مسئله‌ای که وجود آن برای توسعه اقتصادی حائز اهمیت است (Kaufmann et al, 2000: 43). در کاربردهای معمول، حکمرانی اغلب با «حکومت» یا «عمل یا فرایند حکومت کردن» برابر فرض می‌شود. سازمان‌های بین‌المللی و محققان مختلف تعاریف گسترده‌تری از این اصطلاح دارند. همان‌طور که کیفر^۱ (۲۰۰۹) خاطر نشان می‌کند، هیچ تعریف جامعی در مورد حکمروایی که بتواند در ادبیات تحقیق به کار برود وجود ندارد. ویز^۲ (۲۰۰۰)، هفت تعریف مختلف را از بسیاری سازمان‌ها نقل کرده است. OECD (۲۰۰۹)، هفده تعریف دیگر از این اصطلاح را ارائه می‌کند. UNDP (۱۹۹۷) حکمروایی را به‌عنوان «اعمال اقتدار اقتصادی، سیاسی و اجرایی برای مدیریت امور یک کشور در تمام سطوح تعریف می‌کند که شامل مکانیسم‌ها، فرایندها و نهادهایی می‌شود که از طریق آن شهروندان و گروه‌ها منافع خود را تدوین می‌کنند، حقوق قانونی خود را اعمال می‌کنند، الزامات خود را برآورده می‌کنند و اختلافات خود را حل و فصل می‌کنند.

در حالی که تمجیدکنندگان از حکمروایی خوب به‌عنوان ابزاری برای ترویج توسعه و شرط لازم در کیفیت حکمروایی از آن حمایت می‌کنند، تفکرات مبهم آن‌ها در مورد حکمروایی خوب بر توانایی آن‌ها در هر دوی این زمینه‌ها تأثیر می‌گذارد. همان‌طور که از ادبیات تحقیق در مورد حکمروایی خوب می‌توان متوجه شد، به‌استثنای برخی موارد کلیدی، اقتصاددانان و متخصصان امر توسعه در بحث‌های مربوط به حکمروایی خوب دست بالا را دارند و در این زمینه مباحث زیادی مطرح کرده‌اند (Andrews, 2008: 397). اما به‌رحال همپوشانی زیادی بین موضوعات مورد مطالعه متخصصان حکمروایی خوب و دانشمندان علوم سیاسی در زمینه حکمروایی خوب وجود دارد. همان‌طور که پاتنام^۳ (۱۹۹۳) خاطر نشان می‌کند، اینکه «چه کسی حکومت می‌کند؟» و «چقدر خوب؟» دو سؤال بسیار اساسی در علوم سیاسی محسوب می‌شود. در حقیقت، سنت‌های طولانی‌ای در مورد تقریباً تمام مفاهیم اصلی حکمروایی خوب که در اینجا به آن اشاره کردیم وجود دارد: مدیریت، پاسخگویی، دولت توسعه، نظام‌های سیاسی تطبیقی، و نظام‌های مالی تطبیقی، و نیز دولت‌سازی، مناقشه داخلی، دولت ملی، دموکراسی مشارکتی، مهندسی قانون اساسی، نهادهای انتخاباتی، تمرکززدایی، نوسازی، و غیره (Boix, 2009: 31). در این زمینه جای تعجب نیست که اجماع گسترده‌ای بین اقتصاددانان رشد، کارشناسان

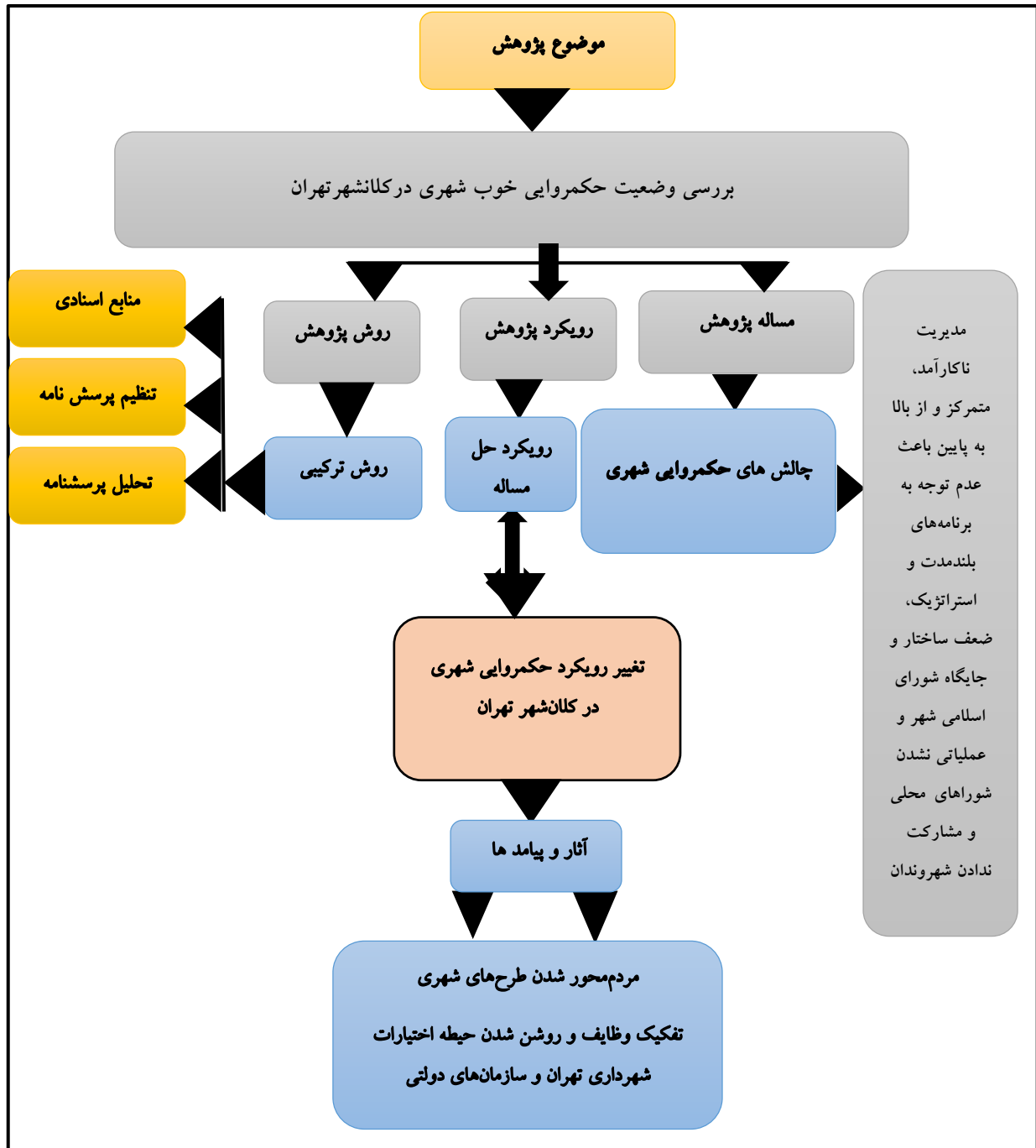
1 Keefer

2 Weiss

3 Putnam

توسعه و سیاست‌گذاران بین‌المللی وجود دارد مبنی بر اینکه حکمروایی خوب پیش‌شرط افزایش پایدار استانداردهای زندگی است. اگرچه این ادبیات تطبیقی در کشف عوامل سیاسی، نهادی و اجتماعی رشد اقتصادی کمک زیادی کرده است، رویکرد مبتنی بر حکمروایی نسبت به توسعه بدون مشکل هم نیست. مطالعات بین‌المللی نشان می‌دهد که حکمروایی خوب عامل تعیین‌کننده مهمی در عملکرد اقتصادی است که می‌تواند به دلیل مشکلات علت و معلولی (Chong & Calderon, 2000)، خطاهای اندازه‌گیری (Glaeser et al, 2004)، ملاحظات متغیرهای ناپیدا (Bardhan, 2005) و ابهامات مفهومی (Weiss, 2000) دچار چالش شود. اقتصاد سیاسی جدید رشد هنوز هم فاقد درک صحیح از کانال‌هایی است که رشد و منابع سیاسی نهادهای خوب را تحت تأثیر قرار می‌دهد (Helpman, 2004). یکی از دشوارترین موضوعات در زمینه حکمروایی، درک ناقص از این است که سیاست چگونه حکمروایی و پیامدهای توسعه را شکل می‌دهد (Kaufmann et al, 2000: 27).

در ایران نیز به‌عنوان یک کشور در حال توسعه الگوی مدیریت مجموعه شهری دو سطح را در برمی‌گیرد: ۱- سطح منطقه‌ای (مجموعه شهری یا کلانشهری) ۲- سطح محلی که شهرداری هر کدام از شهرها و شهرک‌های موجود در مجموعه شهری را شامل می‌شود (Taqvae & Tajdar, 2010). در مقایسه با مفهوم حکمروایی به‌طور عام؛ حکمروایی خوب شهری می‌بایست دارای ویژگی‌هایی باشد که مطلوبیت آن را تعیین کند. حکمروایی خوب یک پیش‌نیاز اساسی برای توسعه پایدار است. در کشورهای مختلف با منابع طبیعی و ساختار اجتماعی و برابر اما متفاوت در شیوه‌های مدیریتی و اجرا نشان می‌دهد که بهبود سطح زندگی و رفاه جامعه نیز به‌صورت متفاوتی ارتقاء یا کاهش یافته است (Downer, 2000: 5).

شکل ۲. مدل مفهومی پژوهش؛ ۱۳۹۹

۶. یافته‌های تحقیق

یافته‌های توصیفی پژوهش نشان می‌دهد که از تعداد ۳۷۰ نفر پاسخگویان به پرسشنامه تعداد ۲۰۰ نفر یعنی ۵۴ درصد مرد و ۱۷۰ نفر یعنی ۴۶ درصد زن بودند. از نظر توزیع سنی پاسخ‌دهندگان، ۳۱ درصد زیر ۳۰ سال، ۳۶ درصد ۳۰ تا ۴۵ سال، ۲۲ درصد بین ۴۵ تا ۶۰ سال و ۱۱ درصد ۶۰ ساله و بالاتر بوده‌اند. تعداد افرادی که دارای تحصیلات دیپلم و پایین‌تر از آن بودند برابر با ۴۵ تا ۶۰ سال و ۱۱ درصد دارای مدرک کاردانی، ۳۵ درصد مدرک کارشناسی و یا بالاتر داشته‌اند. از نظر اشتغال ۱۶ درصد از مجموع پاسخگویان بیکار، ۲۷ درصد دارای شغل دولتی، ۱۴ درصد کارگر، ۳۵ درصد مشاغل بخش خصوصی و شغل آزاد و ۸ درصد دارای مشاغل دیگر بوده‌اند. همانگونه که پیش‌ازین گفته شد شش شاخص مشارکت، اثربخشی و کارایی، مسئولیت و پاسخگویی، شفافیت، قانونمندی و شاخص عدالت در این مقاله مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است که در نتایج آن در ادامه بررسی می‌شود.

جدول ۲. شاخص‌ها و گویه‌های تحقیق

شاخص	گویه‌های مرتبط به هر شاخص
مشارکت	رضایت‌مندی از پاسخگویی مدیریت شهر تهران، پاسخ قانع‌کننده مدیران شهر تهران به مردم، تشکیل جلسات عمومی برای در جریان قرار دادن شهروندان، سازمان‌دهی شیوه اجرای پاسخگویی.
قانونمندی	گروه‌های صاحب نفوذ در تصمیم‌گیری‌های مربوط به شهر، پایبندی مدیریت شهر به حقوق اهالی شهر، آگاهی و اطلاع مدیریت شهر از حقوق شهروندی، التزام مدیریت شهر به برابری در برابر قانون، مقاومت مدیریت شهر در برابر رفتارهای خلاف قانون شهروندان.
شفافیت	شفافیت در تصمیم‌گیری، شفافیت در ارائه عملکرد، صداقت در ارائه اطلاعات، قابلیت دسترسی به جریان آزاد اطلاعات، کنترل و پایش عملکرد مدیران شهری، مستندسازی اطلاعات، اطلاع‌یابی برای شفافیت تصمیمات.
اثربخشی و کارایی	دائمی و مستمر بودن فعالیت‌های مدیریت شهری، بهبود روش‌ها و اقدامات بر اساس دانش جدید، بهبود شیوه امور با در نظر داشتن مشارکت مردم، مؤثر بودن اقدامات مدیریت شهری برای دستیابی به اهداف از پیش تعیین شده.
عدالت	عدالت در توزیع برابر و عادلانه امکانات شهر، اعتقاد به حقوق شهروندی و رعایت آن، تخصیص بهینه منابع و امکانات.
مسئولیت و پاسخگویی	تلاش مدیران شهر برای تشویق مردم به پذیرش مسئولیت، احساس مسئولیت مدیران شهر، پیگیری تحقق طرح‌های در دست اجرا، عدول از اختیارات تفویض شده، واگذاری مسئولیت به افراد باتوان تر، توانمندسازی مردم شهر، رضایت‌مندی مردم شهر از مسئولیت‌پذیری مدیران شهر.

Source(Authors, 2020)

۱.۶. شاخص مسئولیت‌پذیری

مسئولیت‌پذیری را می‌توان یکی از کلیدی‌ترین مؤلفه‌های حکمرانی خوب به شمار می‌رود. این معیار بر مسئول بودن و به عبارت گویاتر، چگونگی حساب پس دادن مسئولان و تصمیم‌گیران در قبال شهروندان استوار است. برای سنجش میزان مسئولیت‌پذیری از آزمون T-Test استفاده شده است.

جدول ۳. آزمون T تک‌نمونه‌ای برای شاخص مسئولیت و پاسخگویی

متغیر	میانگین (جهت آزمون فرض) = ۳					
	آماره آزمون T	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
					کران بالا	کران پایین
شاخص مسئولیت‌پذیری	-۴۱/۷۹۱	۳۷۰	۰/۰۰۰	-۰/۹۱۹۴۴	-۰/۹۶۲۷	-۰/۸۷۶۲

Source (Authors, 2020)

در این آزمون سطح معناداری ۰/۰۰۰ و کمتر از مقدار خطای ۰/۰۵ است. چنین استنباط می‌شود که میانگین متغیر موردنظر، مقدار آزمون شده (مقدار ۳) نیست. اکنون برای پی بردن به این موضوع که آیا میانگین جامعه بالاتر از مقدار آزمون شده و یا پایین‌تر از آن است می‌بایست به حد بالا و حد پایین موجود در خروجی نرم‌افزار مراجعه کرد. در آزمون T تک‌نمونه‌ای فوق، حد بالا و حد پایین هر دو منفی هستند و منفی بودن این دو مقدار به معنی آن است که میانگین متغیر موردنظر در جامعه کمتر از مقدار آزمون (مقدار میانگین ۳) است.

جدول ۴. آمار توصیفی T تک‌نمونه‌ای

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین خطا
شاخص مسئولیت‌پذیری	۳۷۰	۲/۰۸	۰/۴۲۳۷۷	۰/۰۲۲۰۰

Source (Authors, 2020)

با توجه به مشاهده میانگین رتبه‌ها در جدول آمار توصیفی فوق مشاهده می‌شود که برابر با ۲/۰۸ است این استنباط می‌شود که وضعیت شاخص مسئولیت و پاسخگویی مدیران شهری و شهرداری از نظر مردم شهر تهران منفی می‌باشد، یعنی کمتر از مقدار متوسط (۳) می‌باشد که این امر نشان‌دهنده مشارکت ضعیف در بین مردم و مدیران شهری و شهرداری است.

۲.۶. شاخص قانون‌مندی

اینکه تا چه میزان قوانین در یک جامعه واقعی است و می‌توان به اجرای آن اطمینان داشت با این شاخص ارزیابی می‌شود. حکمروایی خوب مستلزم وجود چارچوب‌های قانونی عادلانه و اجرای دقیق و برابر و بی‌طرفانه آن است. منظور از قانون‌مندی وجود قوانین کارآمد، رعایت عادلانه چارچوب‌های قانونی در تصمیم‌گیری و دور بودن دست افراد غیرمسئول از تصمیم‌گیری‌هاست.

جدول ۵. آزمون T تک‌نمونه‌ای برای شاخص قانون‌مندی

متغیر	میانگین (جهت آزمون فرض) = ۳					
	آماره آزمون T	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
					کران بالا	کران پایین
شاخص قانون‌مندی	-۴۴/۶۸۰	۳۶۹	۰/۰۰۰	-۱/۱۰۳۳۲	-۱/۱۵۱۹	-۰/۰۵۴۸

Source (Authors, 2020)

در این آزمون سطح معناداری ۰/۰۰۰ و کمتر از مقدار خطای ۰/۰۵ است، چنین استنباط می‌شود که میانگین متغیر موردنظر (شاخص قانون‌مندی مدیران شهری ۹، مقدار آزمون‌شده (مقدار ۳) نیست. حال برای درک این موضوع که میانگین جامعه بالاتر از مقدار آزمون‌شده و یا پایین‌تر از آن است، می‌بایست به حد بالا و حد پایین موجود در خروجی نرم‌افزار رجوع کرد. در آزمون T تک‌نمونه‌ای فوق، حد بالا و حد پایین هر دو منفی هستند و منفی بودن این دو مقدار بدین معنی است که میانگین متغیر موردنظر در جامعه کمتر از مقدار آزمون (مقدار میانگین ۳) است.

جدول ۶. آمار توصیفی T تک‌نمونه‌ای

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین خطا
شاخص قانون‌مندی	۳۷۰	۱/۸۹	۰/۴۷۵۶۴	۰/۰۲۴۶۹

Source (Authors, 2020)

با توجه به میانگین رتبه‌ها در جدول آمار توصیفی فوق که برابر با ۱/۸۹ است، این‌گونه استنباط می‌شود که وضعیت شاخص قانون‌مندی مدیران شهری و شهرداری تهران منفی می‌باشد، یعنی کمتر از ۳ (مقدار متوسط) است و این بدان معناست که مردم نسبت به قانون‌مندی مدیران شهری و شهرداری نظر ضعیفی دارند.

۳.۶. شاخص شفافیت

شفافیت مربوط است به هنجارها و اعمال قدرت مشروع در افشای اطلاعات در خصوص تصمیمات، اجرا و کیفیت اجرا که شامل تصمیمات و اعمال حکومت‌ها، آژانس‌های بین‌المللی و فراملی، شرکت‌های جوامع مدنی و تشکل‌های حرفه‌ای می‌شود. به عبارت دیگر شفافیت همان آشکار بودن است؛ به طوری که در یک چارچوب دموکراتیک شخص قادر به تشخیص باشد و درک اینکه چه تصمیماتی، چگونه و بر اساس چه استانداردهایی گرفته و چگونه اجرا می‌شوند. از این نظر شفافیت به خودی خود هدف نیست بلکه ابزاری است برای رسیدن به اهداف و قبل از همه ابزاری است برای ایجاد فضای سیاسی و اقتصادی برای مردم تا در این فضا بتوانند حقوق خود را اعمال و از آن دفاع نمایند.

جدول ۷. آزمون T تک‌نمونه‌ای برای شاخص شفافیت

متغیر	میانگین (جهت آزمون فرض) = ۳					
	آماره آزمون T	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
					کران بالا	کران پایین
شاخص شفافیت	-۶۱/۸۱۶	۳۶۹	۰/۰۰۰	-۱/۳۶۴۷۸	-۱/۴۰۸۲	-۱/۳۲۱۴

Source (Authors, 2020)

در این آزمون سطح معناداری ۰/۰۰۰ و کمتر از مقدار خطای ۰/۰۵ است و چنین به نظر می‌رسد که میانگین متغیر موردنظر، مقدار آزمون شده (مقدار ۳) نیست. برای پی بردن به این موضوع که میانگین جامعه بالاتر از مقدار آزمون شدن و یا پایین‌تر از آن است می‌بایست به حد بالا و حد پایین موجود در خروجی نرم‌افزار مراجعه کرد. در آزمون T تک‌نمونه‌ای فوق، حد بالا و حد پایین هر دو منفی هستند و منفی بودن این دو مقدار بدین معناست که میانگین متغیر موردنظر در جامعه کمتر از مقدار آزمون (مقدار میانگین ۳) است.

جدول ۸. آمار توصیفی T تک‌نمونه‌ای

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین خطا
شاخص شفافیت	۳۷۰	۱/۶۳	۰/۴۲۵۲۵	۰/۰۲۲۰۸

Source (Authors, 2020)

با توجه به مشاهده میانگین رتبه‌ها در جدول آمار توصیفی فوق مشاهده می‌شود که تقریباً برابر با $۱/۶۳$ است و مشاهده می‌گردد که وضعیت شاخص شفافیت بین مدیران شهری و شهرداری تهران با مردم از نظر آن‌ها منفی است؛ یعنی کمتر از ۳ (مقدار متوسط) می‌باشد و به این معناست که بین مدیران شهری و شهرداری تهران و مردم شفافیت ضعیفی وجود دارد.

۶.۴. شاخص عدالت

عدالت فصل مشترک کلیه مکاتب با رویکردهای اخلاقی است و همه آنان به نحوی برابری چیزی را خواسته و کلیه تصمیماتشان را در آن زمینه سامان داده‌اند. انسان‌ها به دلیل داشتن منافع مشترک و نیازهای متقابل همگانی برای زیست سالم و انسانی، نیازمند روابط عادلانه هستند. عدالت از جمله اصولی است که به کار بستن آن سبب قوام و پایداری اجتماع است و با اجرای آن حق هر کس ادا شده و راه تعدی و تجاوز به حقوق دیگران بسته می‌شود. تنظیم روابط سالم اجتماعی و حفظ حکمروایی خوب شهری در جامعه در سایه عدالت میسر می‌شود.

جدول ۹. آزمون T تک‌نمونه‌ای برای شاخص عدالت

متغیر	میانگین (جهت آزمون فرض) = ۳					
	آماره آزمون T	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
					کران بالا	کران پایین
شاخص عدالت	-۵۲/۸۱۴	۳۶۹	۰/۰۰۰	-۱/۲۸۹۴۹	-۱/۳۳۷۵	-۱/۲۴۱۵

Source (Authors, 2020)

در این آزمون، سطح معناداری $۰/۰۰۰$ و کمتر از مقدار خطای $۰/۰۵$ است و این گونه استنباط می‌شود که میانگین متغیر موردنظر، مقدار آزمون شده (مقدار ۳) نیست. حال برای درک این موضوع که میانگین جامعه بالاتر از مقدار آزمون شده و یا پایین‌تر از آن است می‌بایست به حد بالا و حد پایین موجود در خروجی نرم‌افزار رجوع کرد. در آزمون T تک‌نمونه‌ای فوق، حد بالا و حد پایین هر دو منفی هستند و منفی بودن این دو مقدار بدین معنی است که میانگین متغیر موردنظر در جامعه کمتر از مقدار آزمون (مقدار میانگین ۳) است.

جدول ۱۰. آمار توصیفی T تک‌نمونه‌ای

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین خطا
شاخص عدالت	۳۷۰	۱/۷۱	۰/۴۷۰۲۸	۰/۰۲۴۴۲

Source (Authors, 2020)

با توجه به میانگین رتبه‌ها در جدول آمار توصیفی فوق که برابر با ۱/۷۱ است ملاحظه می‌شود که وضعیت شاخص عدالت بین مدیران شهری و شهرداری تهران با مردم منفی می‌باشد، یعنی کمتر از ۳ (مقدار متوسط) است؛ بدین معنی که مدیران شهری و شهرداری تهران نتوانسته‌اند بین اقشار مختلف مردم عدالت مناسبی را برقرار کنند یا به عبارت دیگر عدالت ضعیفی برقرار کرده‌اند.

۵.۶. مشارکت

مشارکت زنان و مردان نقطه اصلی حکمروایی خوب است. مشارکت می‌تواند مستقیم و یا از طریق مؤسسات قانونی میانی یا نمایندگان صورت پذیرد. مشارکت نیازمند تشکل یافتن و سازمان‌دهی است. این موضوع به مفهوم آزادی تشکیل مؤسسه و آزادی بیان از یک سو و جامعه مدنی سازمان‌یافته از سوی دیگر مربوط است (تقوایی و تاجدار، ۱۳۸۸: ۵۳).

جدول ۱۱. آزمون T تک‌نمونه‌ای شاخص مشارکت

متغیر	میانگین (جهت آزمون فرض) = ۳					
	آماره آزمون T	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
					کران بالا	کران پایین
شاخص مشارکت	-۳۹/۶۴۲	۳۶۹	۰/۰۰۰	-۰/۰۲۰۴۹	-۰/۰۷۱۱	-۰/۹۶۹۹

Source (Authors, 2020)

در این آزمون سطح معناداری ۰/۰۰۰ و کمتر از مقدار خطای ۰/۰۵ است و چنین استنباط می‌شود که میانگین متغیر موردنظر (شاخص مشارکت)، مقدار آزمون شده (مقدار ۳) نیست. برای درک این موضوع که میانگین جامعه بالاتر از مقدار آزمون شده و یا پایین‌تر از آن است می‌بایست به حد بالا و حد پایین موجود در خروجی نرم‌افزار مراجعه کرد. در آزمون T تک‌نمونه‌ای فوق، حد بالا و حد پایین هر دو منفی هستند و منفی بودن این دو مقدار بدین معنی است که میانگین متغیر موردنظر در جامعه کمتر از مقدار آزمون (مقدار میانگین ۳) است.

جدول ۱۲. آمار توصیفی T تک‌نمونه‌ای

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین خطا
شاخص مشارکت	۳۷۰	۱/۷۱	۰/۴۷۰۲۸	۰/۰۲۴۴۲

Source (Authors, 2020)

با توجه به مشاهده میانگین رتبه‌ها در جدول آمار توصیفی فوق که برابر با ۱/۹۸ است این گونه استنباط می‌شود که وضعیت شاخص مشارکت بین مردم و مدیران شهری و شهرداری تهران از نظر مردم تهران منفی می‌باشد، یعنی کمتر از ۳ (مقدار متوسط) است که این امر نشان می‌دهد مشارکت بین مدیران شهری و مردم در کلان‌شهر تهران در وضعیت خوبی قرار ندارد و ضعیف است.

۶.۶. شاخص اثربخشی و کارایی

جدول ۱۳. آزمون T تک‌نمونه‌ای برآش شاخص اثربخشی و کارایی

متغیر	میانگین (جهت آزمون فرض) = ۳					
	آماره آزمون T	درجه آزادی	سطح معناداری	تفاوت میانگین	فاصله اطمینان ۹۵ درصد	
					کران بالا	کران پایین
شاخص اثربخشی و کارایی	-۶۷۴۳۱	۳۶۹	۰/۰۰۰	-۰/۱۰۲۰۹	-۰/۱۴۸۸	-۰/۰۵۵۴

Source (Authors, 2020)

در این آزمون سطح معناداری ۰/۰۰۰ و کمتر از مقدار خطای ۰/۰۵ است که بر این اساس میانگین متغیر موردنظر (شاخص اثربخشی و کارایی مدیران شهری و شهرداری)، مقدار آزمون شده (مقدار ۳) نیست. اکنون برای فهم این موضوع که آیا میانگین جامعه بالاتر از مقدار آزمون شده و یا پایین‌تر از آن است به حد بالا و حد پایین موجود در خروجی نرم‌افزار مراجعه می‌گردد. در آزمون T تک‌نمونه‌ای فوق، حد بالا و حد پایین هر دو منفی هستند و منفی بودن این دو مقدار بدین معناست که میانگین متغیر موردنظر در جامعه کمتر از مقدار آزمون (مقدار میانگین ۳) است.

جدول ۱۳. آمار توصیفی T تک‌نمونه‌ای

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین خطا
شاخص مشارکت	۳۷۰	۱/۷۱	۰/۴۷۰۲۸	۰/۰۲۴۴۲

Source (Authors, 2020)

با توجه به مشاهده میانگین رتبه‌ها در جدول آمار توصیفی فوق که برابر با ۱/۸۹ می‌باشد به نظر می‌رسد که وضعیت شاخص اثربخشی و کارایی مدیران شهری و شهرداری از نظر مردم در کلان‌شهر تهران منفی می‌باشد، یعنی کمتر از ۳ (مقدار متوسط) است و این بدان معناست که از نظر مردم مدیران شهری و شهرداری تهران اثربخشی و کارایی ضعیفی دارند.

۷. بحث

در این مطالعه با استفاده از شش شاخص از شاخص‌های حکمروایی خوب شهری با عنوان، مشارکت، اثربخشی و کارایی، عدالت، شفافیت، قانون‌مندی و مسئولیت‌پذیری در محدوده مورد مطالعه از طریق آزمون T تک‌نمونه‌ای موردسنجش قرار گرفت. نتایج حاصل از آزمون حاکی از آن است که مدیریت شهری در محدوده مورد مطالعه (چهارده منطقه تهران) با اصول حکمروایی خوب شهری منطبق نبوده و با توجه به شش شاخص مذکور از وضعیت مناسبی برخوردار نیست به‌صورتی که هر کدام از این شاخص‌های حکمروایی خوب شهری کمتر از مقدار متوسط میانگین رتبه-هاست (متوسط مقدار میانگین ۳). بررسی‌های این پژوهش نشان می‌دهند که شهرداری تهران و سایر سازمان‌ها و ارگان‌های دولتی که در چارچوب قانون درگیر سازمان‌دهی سیاسی فضا و مدیریت شهری کلان‌شهر تهران هستند از نظر حکمروایی خوب شهری دارای عملکرد مناسبی نیستند. در نتیجه زمانی که مدیریت صحیح و منطقی در فضاهاى شهری حاکم نباشد و سازمان‌دهی سیاسی فضا به شیوه‌ای مناسب پیاده نشده باشد، در کنار وجود عدم شفافیت، عدم قانون‌مداری، استفاده از امکانات با اهداف شخصی، عدم دسترسی برابر، عدم مسئولیت و پاسخگویی مدیران منجر به عدم توسعه شهری می‌شود. این نتایج مطالعات داونر (۲۰۰۰) مبنی بر اینکه حکمروایی خوب یک پیش‌نیاز اساسی برای توسعه پایدار است را مورد تأیید قرار می‌دهد. در کشورهای مختلف با منابع طبیعی و ساختار اجتماعی و برابر اما متفاوت در شیوه‌های مدیریتی و اجرا نشان می‌دهد که بهبود سطح زندگی و رفاه جامعه نیز به‌صورت متفاوتی ارتقاء یا کاهش یافته است. بنابراین می‌توان گفت که مدیریت ناکارآمد، متمرکز و از بالا به پایین باعث عدم توجه به برنامه‌های بلندمدت و استراتژیک، ضعف ساختار و جایگاه شورای اسلامی شهر و عملیاتی نشدن شوراهای محلی و مشارکت ندادن شهروندان در اداره امور شهر می‌شود که از سایر دلایل ضعف شهرداری و سازمان‌های دولتی برای تحقق حکمروایی خوب شهری در شهرها محسوب می‌شود.

۸ نتیجه‌گیری و پیشنهادات

شهرها به‌عنوان بزرگ‌ترین اجتماع مدنی دنیا، امروزه به‌عنوان کانون تمدن‌های بشری از جایگاه پراهمیتی برخوردارند. این جایگاه در کنار روبرویی با انبوه مشکلات جمعیتی، اجتماعی، فرهنگی، کالبدی و فضایی، سازمان‌دهی سیاسی فضای شهرها و مدیریت آن را بیش از هر زمان دیگری پیچیده و دشوار کرده است. از این‌رو مراکز علمی و تحقیقاتی و سازمان‌های بین‌المللی توسعه در طی چند دهه اخیر با تشدید مسائل حوزه مدیریت شهری و در پی تحقق سازمان‌دهی فضا در مدیریت شهری به چاره‌جویی پرداخته و در نهایت در زمان حاضر رویکرد حکمروایی خوب شهری به‌عنوان اثربخش‌ترین شیوه سازمان‌دهی فضا پذیرفته شده است. مدیریت شهری به شکل سنتی با توجه به پیچیده‌تر شدن مشکلات شهری پاسخگوی اداره بهینه شهرها نیست. به همین دلیل در سال‌های اخیر رویکردهای متعددی در حوزه مدیریت شهری به‌منظور عملکرد بهینه این مدیریت مطرح شده که از جمله مهم‌ترین این رویکردها می‌توان به حکمروایی خوب شهری

اشاره کرد. طی چند دهه اخیر حکمروایی خوب شهری به عنوان اثربخش ترین و پایدارترین شیوه اعمال سازمان‌دهی سیاسی فضا و چندسطحی شهرها مطرح شده است. حکمروایی خوب و سازمان‌دهی سیاسی فضا به شکل مناسب با دخیل کردن مردم در امور مربوط به سرنوشت‌شان و پذیرش نظرها و تصمیم‌های همه ذینفعان به دنبال ایجاد وسایلی برای تسهیل مشارکت فعال و خودجوش می‌باشد. در راستای بهبود سازمان‌دهی سیاسی فضا و حکمروایی خوب شهری این مقاله در چارچوب بررسی انجام‌شده پیشنهادات ذیل را مطرح می‌نماید:

- تقویت دستگاه‌های نظارتی قضایی
- تلاش برای مبارزه با فساد اداری و سازمانی
- تلاش جهت مردم‌محور شدن طرح‌های شهری
- تفکیک وظایف و روشن شدن حیطه اختیارات شهرداری تهران و سازمان‌های دولتی
- ایجاد زمینه برای تعامل بیشتر مردم و مدیران شهری

کتابنامه

1. Addink, H., (2019). *Good Governance: Concept and Context*. England, Oxford: Oxford University Press; Illustrated edition (June 18).
2. Ahmadipour, Z., & Mansouriyan, A., (2012). Country Divisions and Political Instability in Iran. *Geopolitical Quarterly*, 2(1), 62-89. [In Persian]
3. Ali Khane Gorgani, R., Musakhani, M., & Vammarzadeh, Gh., (2015). Study of structural elements of Tehran urban management model in six urban areas. *Quarterly Journal of Economics and Urban Management*, 1(6), 127-143. [In Persian]
4. Ameli, A., (2011). Determining the centrality of administrative-political units based on the analysis of the homogeneity of social conditions and access using remote sensing, Master Thesis, Tarbiat Modares University. [In Persian]
5. Andrews, M., (2008). The Good Governance Agenda: Beyond Indicators without Theory. *Oxford Development Studies*, 36(4): 379-407.
6. Azizi, M., Ayubiardakan, M., & Nouri, N., (2012). Investigating the role of actors and tools of urban management in the integration of Tehran metropolitan management. *city management*, 10(6), 5-16. [In Persian]
7. Barakpour, N., (2012). *Urban Management and Governance*. University of the Arts Press. [In Persian]
8. Bardhan, P., (2005). *Scarcity, Conflicts, and Cooperation: Essays in the Political and Institutional Economics of Development*. England, Cambridge, MA: The MIT Press.
9. Boix, C., (2009). *Democracy and Redistribution*. Cambridge: Cambridge University Press.
10. Chong, A., & Calderon, C., (2000). On the Causality and Feedback between Institutional Measures and Economic Growth. *Economics and Politics*, 12(1): 69-81.
11. Detotto, C., Giannoni, S., & Goavec, C., (2020). Does good governance attract tourists? *Tourism Management*, 1(82), 1-9.

12. Downer, A., (2000). *Good Governance (Guiding principles for implementation)*. Australi, Canberra Mailing Center.
13. Ebrahimzadeh, A., (2008). Analytical Model in Organizing Spatial Areas of Yasangan Khaz District. *Geographical Research*, No. 59. [In Persian]
14. Escribano, G., Gazquez, J., & San-Martin, E., (2020). The European Union and the good governance of energy resources: Practicing what it preaches?. *Energy Policy*, 4(147).
15. Etaat, J., & Mousavi, Z., (2011). Decentralization and Sustainable Development in Iran. *Human Geography Research*. No. 71. [In Persian]
16. Evans, B., (2012). *Sustainable Cities Administration*. (Gholamreza Kazemian & Khedr Farjakordeh, Trans.). Iran, Tehran: Parham Naghsh Publications .
17. Eyoazu, D., & Varzavian, M., (2019). Assessing the status of urban management in metropolises based on the indicators of good urban governance. *Geography and Development*, 16(52), 175-192. [In Persian]
18. Ghanbari, Q., (2012). *Analysis of Factors Affecting the Levels of Country Divisions in Fars Province*. M.Sc. Thesis in Political Geography, Tarbiat Modares University. [In Persian]
19. Glaeser, E.L., (2004). Do Institutions Cause Growth? *Journal of Economic Growth*, 9(3): 271-303.
20. Glaeser, E.L., (2011). *Triumph of the City: How our Greatest Invention makes us Richer, Smarter, Greener, Healthier, and Happier*. U.S., New York: Penguin Press.
21. Hafiz Nia, M.R., (2005). *Introduction to Research Methodology in Humanities*. Iran, Tehran: Samat Publications. [In Persian]
22. Harvey, D., (1985). *The Urbanization of Capital: Studies in the History and Theory of Capitalist Urbanization*. U.S., Baltimore: Johns Hopkins University.
23. Helpman, E., (2004). *The Mystery of Economic Growth*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
24. Herschel, B., (1998). The Political Economy of Administrative Reform: Building State Capacity in Developing Countries, [www.http://web.mit.edu/polisci/research](http://web.mit.edu/polisci/research).
25. Heydari, G.H., (2006). Explaining the patterns of political management of space. *Geopolitical Quarterly*, 1(1), 77-96. [In Persian]
26. Hoshyar, M., (2001). *Analysis of the pattern of national divisions of North Khorasan, Esfarayen city sample*. Master's thesis, Tarbiat Modares University. [In Persian]
27. Hosseini, S.M., (2017). *Approaching the Qur'an to the Minds*. Beirut: Al-Ulum Publications. [In Persian]
28. Karimipour, Y., (2003). *An Introduction to the Divisions of Iran*. Iran, Tehran: Geographical Association Publications. [In Persian]
29. Kaufmann, D., (2003). Rethinking Governance, Empirical Lessons Challenge Orthodoxy., Discussion Paper, Washington DC: World Bank Institute, available at <http://www.worldbank.org/wbi/governance>.
30. Kaufmann, D., Kraay, A., & Zoido-Lobaton, P., (2000). Governance Matters: From Measurement to Action. *Finance and Development*, 37 (2), Washington DC: International Monetary Fund.
31. Keefer, P., & Knack, S., (2002). Polarization, Politics and Property Rights: Links between Inequality and Growth. *Public Choice*, 111(1-2): 127-154.
32. Keefer, P., (2009). Governance. In T. Landman and N. Robinson (eds), *The Sage Handbook of Comparative Politics*. London: Sage. pp. 439-62.

33. Keping, Y., (2018). Governance and Good Governance: A New Framework for Political Analysis. *Nanjing Social Sciences*, 4(11), 1-8.
34. Knack, S., (Ed.). (2003). *Democracy, Governance and Growth*. U.S., Ann Arbor: The University of Michigan Press.
35. Majuri, P., Kumpula, A., & Vourisalo, T., (2020). Geoenergy permit practices in Finnish municipalities – Challenges with good governance. *Energy Strategy Reviews*, 11(32).
36. Memory, M., (2003). *Political Geography of Iran*. Iran, Tehran: SAMT Publications.
- Memory, m. (1383). *New Horizons in Political Geography*. Iran, Tehran: SAMT Publications. [In Persian]
37. Mir Haidar, D., (1996). *Fundamentals of Political Geography*. Eighth edition. Iran, Tehran: Samat Publications. [In Persian]
38. Oligarsiadich, B., (2011). *A New Theory of Geography*. (Mohammad Mehdi Shirazi, Trans.). Iran, Tehran: Kaveh Publications. [In Persian]
39. Omri, A., & Mabrouk, N., (2020). Good governance for sustainable development goals: Getting ahead of the pack or falling behind? *Environmental Impact Assessment Review* 83. [In Persian]
40. Organization for Economic Co-operation and Development (OECD). (2009). *Donor Approaches to Governance Assessments: 2009 Sourcebook*. Paris: OECD.
41. Peregrine, P., (2006). Some Political Aspects of Specialization. *World Archaeology*, 23(1), 1-11.
42. Pippidi, A. (2015). *The quest for good governance: How societies develop control of corruption*. Cambridge University Press.
43. Portaheri, A.R., Badri, M., & Zakaria, S., (2011). Spatial-quantitative perspective in urban geography studies. *Journal of Human Geography Research*, 38(1), 15-35. [In Persian]
44. Putnam, R., Leonardi, R., & R. Nanetti. (1993). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. U.S., Princeton: Princeton University Press.
45. Rafiyan, M., & Hossiniyan, H. (2012). *Good urban governance from the perspective of urban planning theories*. Iran, Tehran: Tahan Publications. [In Persian]
46. Short, J., (2013). *An Interodaction to Political Geography*. England, London: ROUTLEDGE.
47. Skocpol, T., (2014). *State and Social Revolution*. England, Cambridge: Cambridge University Press.
48. Smith, B., (2007). *Good Governance and Development*. England, London: Red Globe Press (August 20).
49. Smith, B.C., (2007). *Good Governance and development*. England, London: Macmillan International Higher Education.
50. Stephens, D., (2008). Urban health in developing countries. *Environmental Impact Assessment*, 20, 299- 310.
51. Taqvae, A., & Tajdar, R., (2010). An Introduction to Good Urban Governance in the Analytical Approach. *Quarterly Journal of Urban Management*, 7(23), 45-58. [In Persian]
52. Terling, N., (2007). *Corruption and Good Governance in Asia*. England, London: Routledge; 1st edition (May 7).
53. United Nations Development Programme (UNDP). (1997). *Governance for Sustainable Human Development*. U.S., New York: UNDP.

-
54. Weiss, T., (2000). Governance, good governance and global governance: conceptual and actual challenges. *Third World Quarterly*, 21(5): 795-814.
55. Wood, C., (2006). Scope and Patterns of Metropolitan Governance in Urban America. *American Review of Public Administration*, 36(3), 337-353.
56. Yahya Poor, M., & Waqra Beigi, M., (2016). Challenges of Tehran metropolitan landscaping management based on the attitude of critical realism. *Environmental Planning Quarterly*, 8(30), 153-171.